

I. МЕРКАВАННІ

Эссе і апавяданні

1. Кукуруза

Некалі даўно ў нашых краях «кукурузнікам» называлі маленькі самалёт Ан-2. Яго выкарыстоўвалі ў сельскай гаспадарцы, чатырохкрылыя «кукурузнікі» нізенька лёталі над нашымі вёскамі і мястэчкамі і нешта там сьпалі на палі, засеяныя кукурузаю. Быў час, калі нашыя аграномы вырашылі, што дзякуючы кукурузе мы нарэшце зможам самі сябе забяспечыць прадуктамі, а ў выніку эксперыментаў у крамах прапаў хлеб. За буханкай чорнага даводзілася выстойваць шматгадзінную чаргу. Я любіў хадзіць па хлеб, хацеў быць дарослым у свае сем гадоў, а яшчэ я любіў лётаць на «кукурузніку». З бацькам мы лёталі з Менска ў Наваградак. Бацька паказваў мне ў вакенца Налібоцкую пушчу: «Глядзі, глядзі... Гэта нашыя Налібокi, нашая пушча...» Я не разумеў, чаму бацька называе тую цмяна-зялёную пушчу нашай, але ніколі не перапытваў.

Пазней з сябрамі я лётаў на «кукурузніку» з Менска ў Браслаў і з Браслава ў Менск. Хацеў быў злётаць з Мсціслаўля ў Смаленск, але пакуль збіраўся, тыя пералёты спынілі. Спачатку «кукурузнікі» перасталі вазіць пасажыраў у Беларусі, а потым і ў Расіі. «Смаленск — Мсціслаўль» —

гэта быў апошні маршрут «кукурузніка» ў Беларусі, і я на яго не паспеў. Шкадную, бо злётаць у Смаленск я збіраўся з жанчынаю, якую любіў. Мы з ёю гулялі па зялёным узлётным полі, а потым пайшлі праз поле кукурузнае. І недзе пасярэдзіне таго кукурузнага поля нам зажадалася блізкасці. Мы любіліся стоячы, і нам было добра стоячы. Нам было так добра стоячы, што мы распрануліся, і нам было добра лежачы, нам было так салодка лежачы, што мы нічога не чулі і нічога не бачылі, а потым мы ўбачылі вялізарную жудасна-чорную рагатую галаву каровы. Яна глядзела на нашыя любошчы бліскучым ядром глыбокасіняга вока. Марудна, каб не спудзіць жывёліну, мы апрануліся і сьшлі. На беразе кукурузнага поля да нас падбегла цётка з пугаю і запыталася пра карову. Мы сцешылі яе тым, што карова не прапала і не ўвалілася ў балота, а спакойна есць няспелую кукурузу. Цётка так нам дзякавала, нібыта мы знайшлі яе дзіця, а не карову, яна так дзякавала, што ажно заплакала ад радасці. Мне было дзіўна глядзець на такую радасць.

Пэўна, у мяне такая радасць была б, каб на кукурузным полі я сустрэў не карову, а незвычайную істоту – якога Кукурузніка. У беларускай міфалогіі няма ніякага Кукурузніка, але ён мусіць быць, ён мусіць мець бычыную галаву з вострымі рогамі і цела камбайнёра. Менавіта такім мне ўяўляецца наш беларускі мінатаўрападобны Кукурузнік, наш тутэйшы вартаўнік кукурузных палёў і ахоўнік любоўных гульняў.

Без такога Кукурузніка тутэйшым людзям цяжкавата

жывецца, бо надоечы на беларускіх кукурузных палях адбылося ажно два жудасных здарэнні... Жанчына вырашыла наварыць сабе кукурузы, узяла кошык, пайшла на поле, выбірала яна сабе спялейшыя пачаткі і не пачула, як на яе насунуўся камбайн. Старая, глухаватая была. Камбайн і змалаціў жанчыну разам з кошыкам спелых пачаткаў. А ў Гомельскай вобласці адбылася іншая драма на кукурузным полі. Шафёр вёў малакавоз і пабачыў, што побач з кукурузным полем стаіць легкавічок, а ў прыпаркаванай машыне крычаць зачыненыя дзеці. Шафёр даведаўся ад дзяцей, што бацькі даўно сышлі па кукурузу і ўсё ніяк не вяртаюцца, і не вяртаюцца. Шафёр знайшоў тых бацькоў мёртвымі, іх стапгалі і паразрывалі дзікі. Ці займаліся тыя пакутнікі перад сваёй гвалтоўнай смерцю любоўнымі гульнямі на кукурузным полі, я дакладна не ведаю. Але, хутчэй за ўсё, яны займаліся менавіта любошчамі, бо інакш нашто ж яны сваіх дзяцей зачынілі ў легкавіку...

Вось таму і патрэбен на тутэйшых палях Кукурузнік. Ён бы абавязкова ўратаваў і старую з кошыкам, і тату з мамаю зачыненых у легкавіку дзяцей. Вядома, гэта казачныя спадзевы, але ў мяне ёсць спадзевы і больш рэальныя. Я спадзяюся, што раней ці пазней невялікія самалёты зноўку пачнуць лётаць з Менска ў Наваградак, і нехта скажа свайму сыну: «Глядзі, глядзі... Гэта нашыя Налібокi, нашая пушча...» А сын не стане перапытваць у бацькі, чаму яна ўласна наша.

2. Каштан

Каштаны збіраюць па-рознаму: нехта шукае самы вялікі, хтосьці — найменшы, камусьці заманулася падняць выпадковы каштан і закінуць яго ў кішэнь без усялякай нагоды, а некаму спатрэбілася намаляваць каштан для энцыклапедыі, і ён сабраў іх цэлы мяшэчак для разглядання, параўнання і вывучэння.

Зазвычай каштаны збіраюць дзятва і тыя, хто гуляе па скверах з дзецьмі. Ніхто так не радуецца сабраным каштанам, як яны. Збіраючы каштаны, мы вяртаемся ў свет простых радасцяў і найпрасцейшых каштоўнасцяў. «Каштан» — такое салодкае шакаладнае слова. Мы не можам паверыць, што яны няўежныя. Мы ведаем: наш беларускі каштан і горкі, і даўкі, і нягодны для кулінарыі. Толькі адкуль мы тое ўсё ведаем дакладна? Ведаем, бо кожны з нас спрабаваў есці каштан, надкусваў, каштаваў і вышлёўваў. Ну нельга стрымацца, каб не пакаштаваць каштан. Канешне, мы ўсе чулі пра каштаны смачныя і ўежныя, яны ёсць, і яны па-сапраўднаму салодкія і смачныя. Можна з'ездзіць у Парыж і купіць смажаных каштанаў, і з любімай жанчынаю сядзець у скверыку каля Сены і там частавацца каштанамі, падобнымі да нашых лясных арэхаў і непадобныя да нашых гладкіх, брунатна-бурштынавых, родных і надкусаных у дзяцінстве каштанаў.

А можна ў Парыж не ехаць, можна запрасіць любімую жанчыну ў кастрычніцкі парк збіраць каштаны. Што можа быць лепшым за збіранне каштанаў з каханай? Так...

Пацалунак пад каштанам. Пацалунак будзе такі доўгі і такі п'янкі, што вы не заўважыце, як у парку сцягне. Вы зойдзеце ў самы цёмны куток парку, жанчына прыхіліцца спінаю да каштана, вы, не распранаючыся, злюбіцеся. Вы будзеце любіць адно аднаго, а ў цемрадзі будуць падаць каштаны. Вярнуўшыся дамоў, кожны з вас знойдзе ў кішэні каштан і пакладзе яго на віднае месца, каб ён нагадваў пра каханне і пра восеньскую прахалодную любоў у начным парку.

А яшчэ каштан нагадае вам пра вясну, пра той ясны сонечны час, калі ў горадзе зацвітаюць каштаны. Чамусьці кветкі каштанаў у нас не вельмі любяць. Мо таму, што яны занадта высока, а мо таму, што мы традыцыйна любуемся красаваннем яблыні, грушы, слівы, вішні... Мы любуемся красаваннем садоў. Нас вучылі любаватца садамі і забыліся навучыць любаватца квеценню каштанаў. Але гэта ж выпраўляльна, і вясною можна пайсці да прырэчных каштанаў, да тых каштанаў, чые галіны апускаюцца да самай зямлі. Можна наблізіцца да вялікіх бела-ружовых кветак і пачуць: «А можна я пацалую кветку каштана?» Так запытаецца ў цябе каханая жанчына. Ты нават не падумаеш пра тое, нашто яна просіць дазвол на такую простую рэч, як пацалунак кветкі. Ты адразу адчуеш, што жанчына любіць цябе. І табе захочацца, каб яе каханне было доўгім-доўгім, і ты запрасіш яе на наступнае спатканне да прырэчных каштанаў. Ты запрасіш яе збіраць каштаны. Яна не здзівіцца, што ты вясною думаеш пра восень, бо ёй гэтаксама захочацца, каб вашае каханне было доўгім.

А ўвосень здарыцца дзіўная рэч, будзе стаяць цёплы верасень. Ён будзе такі цёплы і сонечны, што каштаны падмануцца, яны падумаюць пра вясну, яны павераць у тое, што разам з яснай сонечнасцю зноў надышла вясна, і яны зацвітуць. Так здараецца, што беларускія каштаны красуюць два разы на год. Усе гавораць пра цёплую восень, і мала хто думае пра закаханых, дзеля якіх красуе наш каштан два разы на год. Першы раз ён квітнее дзеля ўсіх закаханых, а другі раз ён красуе дзеля тых, хто кахае апошні раз. Ёсць людзі, якім і напрыканцы жыцця даецца каханне. Яны ведаюць, што каханне будзе зусім кароткае, але яно ёсць-ёсць, і кожнае ягонае імгненне каштоўнае і непараўнальнае. Заўтра яно знікне, заўтра... Ды ўсё, што ёсць у нашым зменлівым свеце, знікне бяследна. Але сягоння сонечны дзень, сягоння надзіва цёплы верасень, у якім красуюць каштаны. І трэба ісці да іх з каханым чалавекам і любаватца іх квеценню.

У нас ніхто не склаў ніякіх песень і казак пра каштан. У нас няма міфалагічнай істоты з імем Каштаннік, нашы мастакі, як і паэты, яшчэ не намалювалі каштан у квецені... Усё гэта яны зробіць заўтра, а сёння пра чароўную квецень каштанаў ведаюць адно закаханыя.

3. Дрозд

Птушка — душа і крылы. Канешне, ёсць птахі з дзюбамі, кіпцямі і хвастамі, але іх мала хто называе птушкамі, яны патрабуюць увагі і павагі, яны ў нас арлы,

буслы, пеліканы і альбатросы. А простая птушка... Ды і гэтыя альбатросы, чаплі, каршукі некалі былі птушанятамі, і некалі пра іх можна было, далібог, не памыліўшыся, сказаць: птушанё – душа і крылы.

Бярэш птушачку ў руку і баішся яе задушыць, баішся зламаць ёй крыло, баішся знішчыць палёт, пераймаешся, каб не забіць песню... Праўда. Я сягоння трымаў у руках маладзенькага пеўчага дразда. Раніцай выйшаў з дому, каб разам з жонкаю прабежчыся ў залатым захутаным у туман парку. Я расхінуў дзверы, а з ганку саскочыў дроздзік. Ён неяк нягэгла скочыў на асфальт, з асфальта на жалезную накрывку, што прыкрывае яміну з вакном у сутарэнні, а з накрывкі дрозд уваліўся ў гэтую самую яміну.

Жонка мая – навуковец-біёлаг, яна любіць пташак. У яе «мерседэсе» заўсёды ляжыць кніжка «Вызначальнік птушак Еўропы». Яе захапленні птушкамі мне мала зразумелыя, бо я люблю людзей больш за пташак. Я люблю людзей больш за герояў і багоў. Мяне заўсёды цікавіў чалавек. Таму я не столькі дапамагаў ратаваць дразда, колькі дапамагаў уласнай жонцы. Я сцягнуў на асфальт цяжкую накрывку і разагнуцца яшчэ не паспеў, як мая жонка была ўжо на дне ямы з драздом у руцэ. «Выцягвай мяне!!!» Я паспрабаваў выцягнуць яе за адну руку. Не атрымалася. Каля нас спыніліся дзве дзяўчыны ў спартовых строях. Яны ішлі ў парк займацца фізкультураю, а тут – жанчына ў ямі-не, вядома, спынілася. «Патрымайце птушку, а муж мяне выцягне...» – «Не-е-е... Мы баімся яе. Лепей хай ваш муж патрымае гэтую гадасць, а мы вас

выцягнем...» Жонка перадала мне напалоханага і прыцішанага дразда. Дзяўчаты схопілі жонку за рукі і пачалі выцягваць. Яны амаль выцягнулі яе з ямы, але ў апошні момант не вытрывалі і адпусцілі рукі. Жонка звалілася на цэмент і там скурчылася. Дзяўчаткі адступіліся ад яміны, спалохана зірнулі на мяне і пабеглі ў парк. Я скочыў у яму. «Як ты?» — «Бок баліць. Слабыя дзеўкі. З выгляду моцныя, а так — хліпкія...» — «Трымай свайго дроздзіка. Цяпер я цябе падсаджу, і ты вылезеш...» — «А ты?» — «Не перажывай ты за мяне, выберуся як-небудзь...» Я падсадзіў жонку, і яна такі вылезла наверх. А потым і я сам надзіва спрытна выкараскаўся з ямы і закрыў яе абабітай жалезам накрываю.

У парку жонка пасадзіла дразда на развілку вялікай ліпы, і той у адно імгненне ператварыўся ў адно цэлае з дрэвам. Пеўчы дрозд любіць развілкі, а яшчэ ён любіць бясконцыя песні. Так-так, у пеўчага дразда песня бясконца.

Жонка вярнулася дамоў, а я вырашыў не змяняць завяздзёнкі і абабег парк. Жонку я знайшоў у ванным пакоі. Яна стаяла аголеная каля вялікага люстэрка і разглядала пабіты бок. «Сінякоў і драпінаў няма... Рэбры, здаецца, усе цэлыя... Тады што мне так моцна баліць? Паглядзі...» Я асцярожна абмацаў усе жончыны скабы і хрыбетнік, але відавочных пашкоджанняў так і не знайшоў. «Мо да доктара сходзіш?» — «Не хочацца да доктара...» Мы прынялі душ разам. «А праўда, ён прыгожы, гэты пеўчы дрозд?» — запыталася жонка, асцярожна выціраючы пабіты бок. Я сказаў «прыгожы», каб падтрымаць жонку, хоць дрозд мне

зусім не спадабаўся. Гэта быў яшчэ зусім малады дроздзік – падлетак. Такія пакідаюць бацькоўскае гняздо, не ўмеючы лётаць. Чаму так? Загадка.

Зрэшты, прырода любіць рызыкаваць. Я дык рызыкую толькі ў выключных момантах, а жонка жыць без рызыкі не можа. Таму яна і паехала катацца на кані. З пабітым бокам і на кані... Рызыка. Бок разбалеўся так, што ёй давялося ісці ў бальніцу. Адтуль яна затэлефанавала мне: «Рабро я ўсё ж зламала. Зрабілі здымак, і на ім відаць, якое яно цяпер крывое. Ведаеш, я цяпер не буду спыняць «мерседэс», калі заўважу птушку на дарозе. Я буду давіць неабачлівых птушак, буду давіць і ўсё!!!» – «Даві!» – «Я тармажу, зварочваю, кідаю машыну ў бок з-за нейкай птушкі, так і забіцца можна! Бок баліць страшэнна...» – «І што трэба рабіць?» – «Піць абязбольваючае і рухацца асцярожна... А птушак я буду давіць...» – сказала яна праз слёзы. «Даві!» – сказаў я, цудоўна ведаючы, што не будзе яна нікога давіць, а будзе зноў і зноў скакаць у цэментовую яміну, каб выратаваць бясконцую песню птушаняці, якое яшчэ не навучылася лётаць.

4. Дождж

Ён розны...

Бывае дождж дробны, як пыл, і тады яго называюць імжа, імжычка. Часам лье, як з вядра, і на яго кажуць залева. Пасярод зімы на цябе можа пасыпацца ледзяны дождж, і ўвобмільг адзежа пакрыецца ломкай лускою. А ёсць нудны

восеньскі дождж, які ідзе ды ідзе, ён ніяк не спыніцца, яго немагчыма перачакаць. Табе даводзіцца хадзіць пад гэтакім халодным і бясконцым дажджом. Ты ідзеш, і на душы робіцца беспрытульна.

Як уратавацца ад сваёй непатрэбнасці ў мокрым і няпэўным свеце? Дзе знайсці паратунак? Ты згадваеш жанчыну. Ты любіў яе моцна, табе з ёю было цёпла, гарача, сонечна. Заварочваеш у краму і праходзіш у вінна-гарэлачны адзел. Спачатку ты набудзеш бутэльку самай звычайнай гарэлкі, а толькі потым наважышся патэлефанаваць ёй. Яна вельмі здзівіцца твайму раптоўнаму і такому нечаканаму для яе тэлефанаванню. Яна разгубіцца і ад той разгубленасці не наважыцца адмовіць табе ў запрашэнні. Яна дазволіць табе зайсці да яе.

Ты будзеш ісці праз шэры мікрараён, але дождж ужо будзе не такі нудны і не такі халодны, бо ты згадаеш іншы дождж. Ты ўспомніш дождж над возерам. Некалі ты гуляў з гэтай жанчынаю ўздоўж возера і пайшоў дождж. І ты прапанаваў ёй купацца ў цёплай азёрнай вадзе пад ціхім дажджом, і вы плавалі аголеныя ў возеры, а дождж сьшаўся і шаптаў вам словы пра каханне. Вы займаліся каханнем і ў возеры, і на траве каля возера, і вам было гарача пад прахалодным дажджом. А потым ты ўзяў свой швэдар і надзеў яго на сябе і на яе. Вы стаялі, прытуліўшыся адно да аднаго ў адным швэдры, і маўчалі. Дождж скончыўся. Кароткі, пералётны, летні дождж скончыўся, і вы знялі з сябе твой цёпла-фіялетаваы ды безнадзейна расцягнуты

швэдар. І табе не было шкада гэтага швэдра, ты там яго і пакінуў, на траве, каля самага возера...

А цяпер, ідучы праз жалеза-бетонны мікрараён, ты згадваў пра той ваўняны швэдар, і табе рабілася цяплей і цяплей ад гэтай згадкі. А калі ты падыходзіў да кватэрных дзвярэй сваёй жанчыны, ты ўжо ўвесь гарэў, нібыта ты выпіў адзін куплёную ў гастраноме гарэлку. Жанчына нікавее ад твайго з'яўлення ў яе маленечкай беднай кватэрцы. Ёй сорамна, што, акрамя памідораў і агуркоў, у яе нічога няма, каб цябе пачаставаць. Ты кажаш, што памідораў і агуркоў табе цалкам дастаткова.

Вы п'яце гарэлку. За вакном ідзе нудны дождж, а вам робіцца весела. Ад гарэлкі і ад успамінаў пра возера вы на вачах маладзеце. Вам падаецца, што ад спаткання на возеры і сягонняшняга дажджу не прамінула дваццаць гадоў. Вы хмялееце, вы кладзецеся ў ложкак. Заплюшчваеце вочы, і пералётны чэрвеньскі дождж нашэптвае вам словы пра каханне, і паўтараеце і паўтараеце ягоныя словы пра каханне, ажно пакуль не ўскрыкваеце. Вы ўскрыкваеце адначасова і вяртаецеся ў маленечкую кватэру ў вялікім шэра-бетонным мікрараёне. Але вам не хочацца бачыць ні тую кватэру, ні той мікрараён, ні шэры занудлівы дождж. Вы прыціскаецеся адно да аднаго і засынаеце. Вы спіце, а вам сняцца азёры, лета, ядлаўцовыя кусты на высокіх грудях і воблака, цяжарнае пералётным дажджом. Вам сніцца маладое каханне, поўнае цяпла і пяшчоты. І вам не хочацца прачынацца, і вы амаль разумееце тых каханкаў, што разам сыходзілі з жыцця, каб не бачыць халодны, маркотны,

безнадзейны дождж...

І ўсё ж ты прачнешся і пабачыш побач чужое цела. Ты аспярожна ўстанеш з ложка, ціха апранешся і сьдзеш, не развітаўшыся, бо пакінеш сваю жанчыну даглядаць ваш салодкі сон пра каханне. Яна будзе спаць пад цёплай коўдраю, а ты будзеш ісці пад дажджом. Кроплі працінацьмуць цябе наскрозь. Цябе амаль не будзе на гэтым свеце, будзе толькі дождж, дождж і дождж. Каб не рассыпацца ў мокры пыл, табе давядзецца зайсці ў цемнаваты і пусты бар, замовіць чарку гарэлкі і шклянку вады. Ты перакуліш чарку, ты зробіш адзін глыток салодкай пасля гарэлкі вады, скаланешся, наставіш каўнер і панясеш сваю проста-шэрую кепку пад дажджом з ніадкуль у нікуды.

А жанчына? Ёй давядзецца доўга тлумачыць вашай дарослай дачцэ, чаму ты заходзіў, чаму вы пілі гарэлку і чаму ты застаўся начаваць. Жанчына будзе спрабаваць растлумачыць, а дачка паспрабуе зразумець. Але не зразумее, бо ёй яшчэ не прыйшоў час зразумець, хто такі Дождж.

5. Нож

Мне паспрабавалі падарыць нож. Беларусы не дораць нажы. Беларус можа купіць нож, а ўзяць яго ў якасці падарунка не можа. Канешне, ён можа паквапіцца на падарунак, спакусіцца якасцю нажа і ўзяць яго, толькі ў такім разе беларус мусіць усё адно заплаціць за нож. Хай

гэта будуць сімвалічныя рублі, але яны павінны ўдзельнічаць у справе з'яўлення новага нажа.

Ты можаш сказаць мне, што ўсё гэта забабоны і цемрашальства. А я магу з табою пагадзіцца. Але ёсць традыцыі, якія прыйшлі да нас ад дзядоў і прадзедаў. Традыцыі варта паважаць. Традыцыйна беларус звяртае вялікую ўвагу на новы нож і правільна робіць. Не буду сыходзіць у абстрактныя абагульненні, а раскажу табе пра свае адносіны і гульні з нажамі.

Колькі я сябе памятаю, у мяне заўсёды былі нажы. Вучыўся я ў такой школе, куды ўсе хлопцы хадзілі з нажом у кішэні. Адны мелі самаробныя фінкі, іншыя абыходзіліся ножыкамі, набытымі ў краме. Таму я не вельмі здзівіўся, калі даведаўся, што майго былога аднакласніка — Міколу Панасюгу — зарэзалі каля чыгуначнай станцыі «Радзятарны завод». Міколу шкада, але ж я не здзівіўся, што памёр ён ад шматлікіх нажавых ранаў.

Пасля школы я насіў з сабою нажы, каб вастрэць простыя алоўкі. Вастрэнне простых алоўкаў хірургічнымі нажамі мяне супакойвала. У кожнага свой шлях у свет супакоення, у мяне ён знітаваны са скальпелем.

Акрамя скальпяллёў я накупляў сабе дарагіх нажоў, сярод якіх найлепшы зрабілі ў Італіі і назвалі яго «Лісіца». З такой «Лісіцаю» можна на паляванне хадзіць, але я не паляўнічы, таму мая «Лісіца» адно падарожнічае. Яна была і ў Рыміні, і ў Рыме, і ў Варшаве, і ў Вільні... Дзе мы толькі з ёю ні былі!

З нажом у руцэ я раблюся іншым чалавекам.

Адназначна. Нож не проста дадае мне дадатковую якасць, што зразумела, ён ператварае мяне ў іншую істоту, жорсткую і крыважэрную. Маю галаву наведваюць такія думкі, ад якіх халаднее на сэрцы. Мне хочацца зарэзаць чалавека. Падобнае пачуццё ўзнікае, калі ты стаіш на даху шматпавярховай будыніны, і невядомая сіла цягне цябе скінуцца. Так і тут, вар'яцтва захоплівае розум, і жаданне перарэзаць чалавечае горла робіцца настолькі моцным, што не ведаеш, дзе падзецца. Даводзіцца ва ўяўленні ўсаджваць вострае лязо ва ўласную нагу. Нават уяўны боль вяртае яснасць думак, тады я акуратна хаваю нож у скураныя ножны і прагна п'ю ваду. Раней я спрабаваў сваю празмерную агрэсію заліваць гарэлкаю, толькі ад гарэлкі жаданне забіць чалавека рабілася яшчэ большым, яно рабілася амаль непераадольным. Гэта адна з прычынаў, чаму я кінуў гарэлку, адна з самых важных нагодаў, каб не напівацца. А на цвярозую галаву значна лягчэй утаймоўваць прагу забойства.

Зрэшты, я быў цалкам цвярозы, калі антыквар Шура прапанаваў набыць у яго казацкую шашку. Начорта мне тая шашка? Але ж я ўзяў яе ў правую руку і ўзважыў. І тут са мною пачало адбывацца нешта неверагоднае: я на ўласнай скуру адчуў якасны скачок чалавека вайсковага ад каменнага нажа да казацкай шашкі.

Я ўзняў яе і з усёй моцы секануў паветра. Шашка апісвала дугу, а прад маімі вачыма пралятала ўся гісторыя казацтва з бунтамі, з рэвалюцыямі, са змаганнем за незалежнасць бязмежнага Казакстану пад штандарамі

атамана Краснова, які маліўся д'яблу, бо не верыў, што Бог дапаможа яму ў вайне. Шашка праляцела ў якім міліметры ад маёй нагі і спынілася. Як я не адсек сам сабе нагу? Чорт яго ведае. Адно зразумела, што Шура мне больш не прапаноўваў ні шашак, ні шабляў.

Агнастрэльную зброю мне таксама ніхто не прапаноўваў, ды і не люблю я яе. Да стрэльбаў, рэвальвераў і пісталетаў з аўтаматамі я раўнадушны цалкам, хіба што балістычная ракета мяне крыху хвалявала. У нашай сям'і быў чалавек – дзядзька Саньдзя, які ўзначальваў ахову такой ракеты. База мясцілася ў Казахстане. І з Казахстана гэтай ракетаю можна было зруйнаваць Пекін альбо Нью-Йорк. Такі маштаб разбурэнняў мяне хваляваў. Але хваляваў ён мяне значна меней, чым вострая дзюбка нажа над уласным кулаком. Калі я бачу свой кулак з заціснутым у ім нажом, у мяне ўсяляецца Нажавік – жорсткі бог спрадвечнай вайны. Мо таму і нельга беларусу прымаць нож у якасці падарунка? Мо таму і трэба плаціць за нож наперад? Я плачу.

І гэтым разам я заплаціў жанчыне, якая вырашыла падарыць мне нож. Я заплаціў, паклаў нож у кішэнь, і мы пайшлі на паўзабаронены мітынг.

6. Мацюк

Ці ёсць у беларускай мове мат? Хіба гэта важна?.. У белмове ёсць мацюк! Дакладна. У нас маецца мацюк, і не

адзін мацюк, а безліч моцных маццокоў, такіх моцных, што яны здатны з жанчыны зрабіць мужчыну. Доказы? Зараз будуць...

Пачну з Масквы — гнязда рускіх шматпавярховых матаў. Запрасілі мяне туды на фестываль сусветных культур. Карэйцы з манголамі, палякі з немцамі, венгры з уетнамцамі фестывалілі па поўнай праграме. У балгарскай амбасадзе культурны інтэрнацыянал дарваўся да ракіі. Першую паўлітровую пляшку я выпіў з хахлою Гырнікам, другую выжлукціў з маскалём беларускага паходжання Казакевічам, трэцюю я нёс у кішэні, каб высмактаць з паэтамі метаметафарыстамі. Быў мароз, моцны вецер згінаў людзей напалам, а я ішоў, высока ўзняўшы галаву, бо, нахіліся я хоць крыху, і ўся мая шматкаштоўная ракія апынецца пад нагамі.

Прыйшоў я да паэткі Шчарбіны, паставіў бутэльку на стол, сеў на канапу і ашклянеў. Я ўсё бачыў, усё чуў, усё разумеў, але гаварыць не мог. Тагачасны муж Шчарбіны — доўгавалосы, падобны да персідскага прынца юнак — разглядаў мяне як скульптуру антычнага бога. Ён нават пакратаў маю халодную шчаку, і тады да мяне дайшло, што я не толькі абязмоўлены, а нават міргаць не магу.

Метаметафарыстаў мой адыёзна-анабіёзны стан не хваляваў, яны абмяркоўвалі апошнія публікацыі сваіх паплечнікаў і ролю рускага будызму. Сярод гудзення галасоў моцна вылучаўся мужчынскі фальцэт, напоўнены рускімі матамі. Уладальнік фальцэту кожны свой сказ аздабляў такім сакавітым брыдкаслоўем, што я яму

зайздросціў самай што ні ёсць лінгвістычнай зайздрасцю.

Калі ж я пабачыў майстра шматаблічнага мата, давялося сабраць рэшткі сілаў і заміргаць. Фальцэт належаў не мужчыне, а жанчыне — Танцы Шчарбіне. Гэта яна крыла матам на ўсю ампірную кватэру, пазастаўляючы высознымі стэлажамі, поўнымі неверагодных кніжак. Гэта яна ўвойдзе ў гісторыю рускай паэзіі тым, што ўзаконіць прысутнасць мата на старонках літчасопісаў. Яна першая ўбачыць Зігфрыда ў постаці рок-н-рольшчыка Віктара Цоя. Яна шмат чаго зробіць, але мяне ўсхвалявала іншая метамарфоза. Рускі мат здатны памяняць чалавеку пол. Жанчына кажа «б вашу маць» — і яна робіцца мужчынам; як у казцы: сказаў «шніп, шнап, шнуп» — і цябе ніхто не бачыць.

А ці здатны беларускі мацок на такое? Ці зможа ён са стрункай дзяўчынкі зрабіць пацана? Пытанне паставілася і забылася, бо я не толькі міргнуў, я вярнуўся ў нармальны жыццясцвярджалы стан. Я чыгаў свае вершы, даводзіў перавагу самога факта над ягонымі трактоўкамі ды каментарамі. Набраўшыся ракіі і нахабства, я смяяўся з пагалоўнага захаплення метафарамі ў самой бяглозе метаметафарыстаў. Як мы не пабіліся? Ці дакладней... Чаму мне не надавалі па падрыльніку? Думаю, што з-за майго інародства ды заземленасці, з-за маёй жлобскай беларускасці, з-за таго, што беларускі мацок не слабейшы за рускі мат.

Пра тую далёкую вечарынку з ракіяй я б незваротна забыўся, каб не паэтка Наста. Я рабіў чарговую марную

спробу прышчапіць нашым маладым паэтам любоў да хайку, яны нават паналісівалі трохрадкоўі, але іх сэрцы былі далёка-далёка ад будысцкіх каштоўнасцяў. Са студэнтаў пёрлі метафары, з іх вылазілі мацюкі. Наста Манцэвіч напісала такое: «Калі ў вачох цямнее, мне хочацца проста ўкленчыць: «О Божа, хачу да мамы! Да таты хачу на плечы...» Каб апынуцца ў дзяцінстве, як колісь — хавацца ў шафе сярод кажухоў і шапак, цукерку цягаць з буфету ды красці ў суседа словы...» Цяпер — увага! «...і быць маленькім і лёгкім, і .б вашу маць, шчаслівым».

Во табе доказ: мацюкнуўся — і стаў мужчынам. Во яно, няўлоўнае і таямнічае пераўтварэнне — алхімія слова, магія паэзіі. Я шклянею ад такіх відовішчаў, мой светагляд натурала бярэ паўзу. І я забываю пра Шчарбіну і пра Манцэвіч. І я не згадваю пра іх да таго моманту, пакуль не пабачу, як праз гастронам ідзе Наста. Яна сціскае ў руцэ грашовую паперку ў дваццаць даляраў, тварок сцяты, пастава скрыўлена болем. Наста кульгае. Мне падумалася, што, напэўна, так кульгаў скінуты з неба анёл. Анёл кульгаў, плакаў і мацюкаўся...

7. Мора-мора-акіян

Няма беларускага мора. Так склалася, што вада ў нашых краях прэсная — рачная ды азёрная, крынічная ды калодзежная... Толькі нам, як і ўсім астатнім, хочацца на мора. Чаму? Як той казаў: пра мора гавораць у Раі, а калі ты не быў на моры, пра што з табою гаварыць.